

ВІДДІЛ РЕЦЕНЗІЙ

Микола М. Вегеш,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України

МОНОГРАФІЯ ПРО УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

(Віднянський С.В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині: Український вільний університет (1921-1945 рр.).-К.,1994.-83 с.)

Нещодавно інститут історії України Національної Академії Наук України видав монографію кандидата історичних наук, завідувачого відділом інституту історії України НАН України С.В.Віднянського "Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині: Український вільний університет (1921-1945 рр.)". Необхідно відзначити, що рецензована монографія не є першою працею про історію Українського вільного університету. На початку 90-х років з'явилися публікації декана філософського факультету Українського вільного факультету (м.Мюнхен, Німеччина) М.Лабунька "Останній ректор УВУ в Празі" (Карпатський край.-1994.-№7-12.-С.69-70); краєзнавця Василя Пагирі "Український вільний університет в Празі" (Пагіря В. Відлуння Карпат: сторінки історії.-Ужгород: Срібна земля,1994.-С.95-98); статті В.Зімґалова і Г.Божук. В 1991 р. Український вільний університет, який після 1945 р. знаходився в Мюнхені, відсвяткував своє 70-річчя. Ректором УВУ сьогодні є професор Теодор Ціщера. Цю дату урочисто відзначили і в Празі, Пряшеві та Свиднику, де проходила міжнародна українознавча конференція, в роботі якої взяло участь понад 50 науковців з цілого світу, в тому числі й з України. На відміну від цих, та деяких інших досліджень, С.В.Віднянський вперше у вітчизняній історіографії прослідкував процес виникнення і розвитку Українського вільного університету з 1921 по 1945 рр. Рецензована праця основана на недоступних раніше для дослідників архівних та інших джерелах і в ній розглядаються маловідомі питання історії заснування та наукової, педагогічної і культурно-освітньої діяльності першого вищого учбового закладу і

другої наукової установи української еміграції міжвоєнного періоду – Українського вільного університету.

Монографія С.В.Віднянського складається з трьох розділів, в яких мова йде як про заснування університету, так і про спроба його перетворити в університет західноєвропейського зразка.

У першому розділі – "До історії заснування УВУ у Відні" – автор детально охарактеризував умови, які склалися у Празі напередодні перенесення УВУ із Відня до столиці Чехо-Словаччини. Що стосується віденського періоду, який був недовготривалим, то, починаючи з 24 січня 1921 р. в УВУ почали викладати на двох факультетах – філософічному і факультеті права і суспільних наук – проф. Д.Антонович, А.Артимович, І.Ганицький, Д.Дорошенко, О.Колесса, В.Липинський, С.Рудницький та ряд ін. Отже, у Відні розпочали читати лекції 12 професорів і 3 доценти УВУ. Автор детально проаналізував проблеми підбору викладачів, фінансування тощо. Вивчивши переважно більшість документів, С.В.Віднянський змушений був визнати, що "незважаючи на величезні зусилля фундаторів університету, фінансові й інші організаційні проблеми стали на перешкоді його перетворення в справжній вищий науковий заклад" (С.17).

Становище суттєво покращилося, коли УВУ було переведено в Прагу. Це був найбільш плідний період в історії УВУ. Саме Прага на початку 1921 р. стала основним центром української еміграції. В 1921 р. до Праги прибули 6 тисяч чол., в 1923 – 23 тис., 1924 – 20 тис., 1925 – 25 тис., 1932 – 10,5 тис., 1936 – близько 9 тис., 1939 – 8 тис. (С.18). Автор довів, що в 1921 р. з 5209 зареєстрованих емігрантів-українців 52,4% були селянами, 12,4% – робітниками, 32,4% – представниками інтелігенції, по 1,4% – торговцями і землевласниками. Вік 82,6% українських емігрантів коливався між 15 і 34 роками. Майже половина мала закінчену середню, фахову і вищу освіту. Найбільше емігрантів було з Галичини – 40,9%, Правобережної (29,9%) і Лівобережної (19,3%) України, а також з Буковини (2,9%), Бессарабії (0,8%), Кубані (0,7%) і деяких інших регіонів (С.19).

С.В.Віднянський яскраво описав сам факт відкриття Українського вільного університету в Празі. Урочистості відкрив промовою про історію українсько-чеських взаємин X–XX ст. проф. О.Колесса, який висловив глибоку вдячність народу й уряду ЧСР за гостинність і побажав, "щоб всім нам чим скоріше довелось святкувати таке культурне свято в городі Данила та в золотoverдїм Києві, щоби ми там

могли із вдячністю вітати наших теперішніх гостинних господарів із золотої Праги" (С.24). Завершилося урочисте відкриття УВУ в Празі доповіддю Колесси на тему "Погляд на історію української мси", яка стала своєрідною візитною карткою високої фахової кваліфікації професорського окладу університету. Так розпочався найважливіший, по суті, перший етап в історії Українського вільного університету, переведення якого з Відня до Праги – центру слов'янської культури та науки – сприяло його плідній діяльності до 1945 р. (С.24).

Третій розділ – "Перетворення УВУ в Празі в Університет західноєвропейського зразка" – найбільш обсяговий по хронології: він охоплює період з 1921 по 1945 рр. Необхідно погодитися з думкою автора рецензованої праці, що "діяльність УВУ в Празі мала непереоцінене значення для розвитку української науки, освіти і культури та їх репрезентації у світі" (С.25). Дослідник детально проаналізував внутрішній устрій і організацію УВУ в Празі, його матеріальне становище (С.25–39), професорсько-викладацький склад університету та його педагогічну діяльність (С.39–48), наукову і культурно-освітню діяльність УВУ (С.48–60), простежив основні віхи життя і діяльності українського студентства (С.60–76).

Серед викладачів УВУ зустрічаємо імена видатних українських вчених О.Колесси, В.Біднова, І.Горбачевського, Д.Дорошенка, С.Рудницького, І.Панькевича, В.Щербаківського, Д.Антоновича та багатьох інших. В 1939–1945 рр. викладачем, а згодом ректором УВУ працював видатний закарпатоукраїнський культурно-освітній і громадсько-політичний діяч, президент Карпатської України Августин Волошин. До цього йому було присвоєно звання почесного доктора права (С.65).

Чіткими і розважливими є висновки автора монографії. "Український вільний університет, – пише С.В.Віднянський, – був заснований насамперед з огляду на потреби міжвоєнної еміграції і діяльність за межами рідного краю його керівництво вважало тимчасовою, готове в будь-який сприятливий момент переїхати на українську землю, туди, де він найбільше потрібний. Але сталося так, що протягом майже чверті століття (1921–1945 рр.) місцем його перебування стала Прага, де він тривалий час лишався єдиним українським університетом в світі, хоч і державним, приватним, але вільною всеукраїнською вищою школою і водночас науковою установою. З початку діяльності в Празі УВУ перебував у центрі культурно-наукового життя української еміграції в Чехословаччині" (С.67–68). Необхідно погодитися з висновком автора, що "УВУ успішно виконав поставлені на